

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 12/1

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Елмуратов Икматулла Гайбуллаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ БИРИНЧИ ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ ТАРИХИ (1931-1936 ЙИЛЛАР)	12-18
<i>Qitaybekov Azizbek Kenesbek o'g'li</i> QORAQALPOG'ISTONDA HAVO TRANSPORTINING SHAKLLANISHIDA "DOBROLET" AKSIYADORLIK JAMIYATINING O'RNI	19-23
<i>Nawrizbaeva Nurjamal Qudaybergenovna</i> QORAQALPOQLARNING GILAMCHILIGI BILAN BOG'LIQ VA'ZI MAROSIMLAR	24-29
<i>Сайдуллаев Фаррух Умедулло ўғли</i> МУҲАММАД ҲАКИМ ТЕРМИЗИЙНИНГ ЭТНОЛОГИК ВА ЭТНОГРАФИК ТАДҚИҚОТЛАРИ	30-35
<i>Berdiqulov Mirolim Tugalvoyevich</i> ТО'ДА-1 NEOLIT MAKONINING O'ZBEKISTON TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDAGI O'RNI	36-40
<i>Olimjonova Gulida Olimjon qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT VOJXONA XIZMATI ORGANLARI FAOLIYATI ..	41-47
<i>O'ng'alov Lazizbek Amiriddin o'g'li</i> NUROTA TOG' TIZMASINING TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISH TARIXI..	48-53
<i>Rahmonov Faxriddin Shoymardonovich</i> MILLIY DEHQONCHILIK MADANIYATINI ETNO-TARIXIY MANBALARDA AKS ETISHI (JANUBIY O'ZBEKISTON MISOLIDA)	54-58
<i>Tilavboyev Muhammad</i> JIZZAX VOHASIDA OT BILAN BOG'LIQ URF-ODATLAR VA MAROSIMLAR	59-63
<i>To'xtaboyev Xurmatullo Shomirza o'g'li</i> O'ZBEKISTON ILM-FANI RIVOJIDA FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETINING O'RNI (MUSTAQILLIK YILLARI MISOLIDA)	64-68
<i>Рахматиллаев Хасанбой</i> МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ ҚАДИМГИ ДАВР ЭТНИК ТАРИХИНИ ЁРИТИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛИ МАСАЛАЛАР ВА УСУЛЛАРГА ДОИР	69-74
<i>Qurbonova Manzila Boqiyevna</i> BUXORO VOHASI MILLIY SHIRINLIKLARI VA ICHIMLIKLARI	75-80
<i>Ravshanova Gulora</i> QASHQADARYO VOHASIDA MUNTAZAM QUROLLI HARAKATLAR TA'MINOTI (XX-asrning 20- yillarida)	81-85
<i>Зарипбаев Уснатдин Оракбаевич</i> ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН АССР ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	86-90

<i>Baxronov Abdullo Haydar o'gli</i> O'ZBEKISTONDA TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDA XALQARO EKSPEDISIYALARINING O'RNI	91-95
<i>Maxmatqulov Jasur Isroil o'g'li</i> GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASH MAVZUSINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	96-101
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON-TURKIYA HAMKORLIGI VA UNING NATIJASI (TO'QIMACHILIK SANOATI MISOLIDA)	102-106
<i>Норбоев Сарвар Қахрамон ўғли</i> АФРОСИЁБДАГИ СЎҒД МУДОФАА ДЕВОРИГА ОИД ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ (XX АСРНИНГ 50-80-ЙИЛЛАРИ).....	107-111
<i>Эсонов Зиёдбек Юлдашевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АҲОЛИСИ ТЎҚИМАЧИЛИК ҲУНАРМАНДЧИЛИГИ АНЪАНАЛАРИ	112-117
<i>Tishabayeva Irodaxon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	118-124
<i>To'xtamishева Fotima Musurmonovna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA QASHQADARYO VOHASI KASHTADO'ZLIGIDA O'ZGARISHLAR.....	125-132
<i>Sattorov Nurbek</i> SHIMOLIY BAQTRIYA VA ZARAFSHON MINTAQALARIDA DEHQONCHILIK VA CHORVACHILIK MADANIYATI SOHIBLARI ETNOMADANIY ALOQALARINING O'ZBEK XALQI ETNOGENEZI SHAKLLANISHIDAGI O'RNI	133-138
<i>Hazratov Nurali Burxon ug'li</i> QADIMGI KESH VILOYATI HUDUDIDAGI ARXELOGIK YODGORLIKLARINING O'RGANILISH TARIXIDAN	139-144
<i>Mamatqulov Bekzod Sherzovich</i> O'ZBEKISTONDA GAZ-OLTINGUGURT SANOATINING YUZAGA KELISHI VA UNING RIVOJLANISH TARIXI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA).....	145-149
<i>Berdiyev Jamshid</i> VOHA JOY NOMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNONIMLAR VA PATRONIMLARNING TUTGAN O'RNI	150-155
<i>Djurakulov Sherzod Davronovich</i> SAMARQAND VILOYATI HUDUDIDI TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISHI TARIXI	156-161
<i>Қурбанова Дилрабо Шерипбоевна</i> ПАРЛАМЕНТ ТАРИХИ ВА ТАРИХШУНОСЛИГИ	162-172

<i>Зухриддин Болтаевич Жунаев</i> ХОРАЗМДА РЕСПУБЛИКА ТУЗУМИ: ЮТУҚЛАР ВА МУАММОЛАР (1920-1924 йиллар)	173-181
<i>Mamadiev Voxodir Bobojonovich</i> QASHQADARYO MUZEYIDAGI NODIR OSTODON	182-186
<i>Norqo'chqarov Xushvaqt Eshnazarovich</i> AFG'ONISTONDA O'ZBEK TILINING QONUNY ASOSLANISHI, O'ZBEKLAR IJTIMOYIY-MADANIY HAYOTIDAGI O'RNI (XX ASR – XXI ASR BOSHLARI)	187-197
<i>Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич</i> ТОШКЕНТ ВОҲАСИ СЎНГГИ БРОНЗА ДАВРИ ТАРИХИ ТИЗИМИДА: ДАФН УДУМИ ВА МИГРАЦИЯ МАСАЛАЛАРИ	198-203
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> ОДАМ САВДОСИГА УЧРАГАН МИГРАНТ ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲАҚИДА БАЎЗИ МУЛОҲАЗАЛАР	204-208
<i>Tishabayeva Iroдахon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	209-215
08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ	
<i>Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li</i> DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDITNING XALQARO STANDARTLARI	216-226
<i>Kurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich</i> O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV TASHKILYIY- IQTISODIY MEKANIZMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI	227-232
<i>Отабеков Отажон Ғайрат ўғли</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ОПТИМАЛ СОЛИҚ ЮКИ ВА ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ МАСАЛАЛАРИ	233-243
<i>Шакирова Фароғат Болтаевна</i> ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БАҲОЛАШ ИНДИКАТОРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	244-255
<i>Мамбетназаров Бахыт Бисенбаевич</i> ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	256-263
<i>Jumaniyazova Ro'za Quvondiq qizi</i> TURIZM INFRATUZILMASI TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	264-269
<i>Matniyozov Murodjon Rajabbayevich</i> DESTINATSIYA IMIDJINI SHAKLLANTIRISHDA TURISTLARNING SODIQLIGI VA QONIQLASHINING AHAMIYATI	270-278

<i>Хамидова Зарифа Урол қизи</i> ДАВЛАТ СЕКТОРИДА ИЧКИ АУДИТ ВА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТ ТАДБИРЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	279-291
<i>Toshaliyeva Saodat Toxirovna</i> KICHIK TADBIRKORLIK TUSHUNCHASI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY MONIYATI	292-296
<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> ИБН ХАЛДУННИНГ ИҚТИСОДИЁТГА ТАВСИЯЛАРИ	297-304
<i>Nurullayev Hoshimjon Hamidovich</i> GASTRANOMIYANING TURIZM RIVOJLANISHIDAGI ANAMIYATI	305-313
<i>Кадырова Шарофат Амоновна</i> ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	314-323
<i>Бегматова Зиёда Захиджановна</i> ДАВЛАТ ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАРИ ТИЗИМИ АСОСИДА КАДРЛАР БАНДЛИГИНИ ВА УЛАРГА ТАЛАБНИ БАҲОЛАШ	324-332
<i>Shafkarov Bakhrom Khudoyberdievich</i> TERRITORIAL FEATURES AND THEIR EFFECTIVE USE IN THE CULTIVATION OF VITICULTURE PRODUCTS	333-340
<i>Masharipova Fazilat Axmedovna</i> OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ANAMIYATI	341-348
<i>Мусинов Дилшод Султанович</i> ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГИ ИЖТИМОИЙ ВА ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ОМИЛИ СИФАТИДА	349-359
<i>Шакирова Юлдуз Сайдалиевна</i> ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ	360-368
<i>Абдивоҳидов Мамуржон Авазхон ўғли</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ МАЗМУНИ, ТАВСИФИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	369-380
<i>To'xtasinova Muxayyo Mirzasultonovna</i> DAVLATNING INNOVATSION TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MASALASIGA	381-388
<i>Қурбанова Раҳима Джамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна</i> РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В СТИМУЛИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	389-403
<i>Набиева Нилуфар Муратовна</i> ОСОБЕННОСТИ КОМПЛЕКСА МАРКЕТИНГОВОГО ПРОДВИЖЕНИЯ КОМПАНИИ В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ	404-416

<i>Safarov Radjabboy Eshmuxammadovich</i> KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA INDIVIDUAL DAROMADGA SOLIQLAR MEKANIZMIDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI	417-428
<i>Sharipova Zulayho</i> SANOAT TARMOQLARI KLASSTERLARINI RIVOJLANTIRISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	429-434
<i>Шарипов Акбар Илхамович</i> ЧАКАНА САВДО КОРХОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ МАРКЕТИНГНИ РОЛИ	435-440
<i>Хаджаев Хабибулла Сагдуллаевич</i> ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	441-447
<i>Хамзайева Дилфуза Самаровна</i> SURXANDARYO VILOYATIDA TURISTIK MAHSULOTLARNI BAHOLASH VA SAMARALI RIVOJLATIRISH IMKONIYATLARI	448-452
<i>Усманова Насиба Акбаржоновна</i> ПУТИ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СФЕРЕ УСЛУГ	453-459
<i>Исхакова Сарвар Аюбовна</i> ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЗАНЯТОСТЬ И КВАЛИФИКАЦИЮ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ БЫТОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	460-467
<i>Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich</i> INNOVATSION TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHDA MUQOBIL MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA UNI TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	468-479
<i>To'uchiyeva Nodira G'ulom qizi</i> OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDAGI INNOVATSIYALAR. CHAT GPT YOHUD SUN'IY INTELLEKT	480-485
<i>Абдурахимова Саида Аҳмаджановна, Адилова Гўзал Абзаловна</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИНИНГ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ	486-494
<i>Maxsudov Sherzod Solijonovich</i> TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION MUHIT JOZIBADORLIGINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	495-500
<i>Tadjibekova Dilnoza Bakhtiyarovna</i> ENHANCING FINANCIAL RESOURCE FORMATION IN BUSINESSES	501-506
<i>Radjabova Malika Ziyodullayevna</i> AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI XUSUSIDA	507-512

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Asraqulova Adiba Nabiyevna</i> ZAMONAVIY DAVRDA IQTISODGA FALSAFIY QARASHLAR	513-520
<i>Жўраев Аҳмад Муҳаммадиевич</i> ТИНЧЛИКПАРВАРЛИК ҲОЯЛАРИНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ	521-530
<i>Гуламова Мавжуда Ташпулатовна</i> АХМАД ЗИЁУДДИН АЛ-КУМУШХОНаВИЙ АСАРЛАРИДА КОМИЛ ИНСОН ҲОЯЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	531-538
<i>Abduxolikova Nasiba Alijonovna</i> YOSHLARNING ONLAYN TA'LIM JARAYONIGA TA'SIR ETUVCHI IJOBiy SALBIY OMILLAR	539-544
<i>Yazdonov Zikirillo Shukurilloevich</i> QALANDARIYLIK VA UNING INSON, JAMIYAT TIZIMIDAGI O'RNI	545-552
<i>Sharipova Barno Salimovna</i> BIOETIK MADANIYATNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY IMIJI	553-558
<i>Xalikulova Umida Rustamovna</i> AXBOROT MUHITINING OLIY TA'LIMGA TA'SIRI: KONSTRUKTIV VA DESTRUKTIV OMILLAR	559-564
<i>Abbasova Maftuna Subxonovna, Temirova Xurshida</i> OILA VA NIKOH MA'NAVIYATI, OILANI MUSTAHKAMLASH OMILLARI	565-571
<i>Tog'ayev Nodirjon Ergashevich</i> AJDODLARIMIZ BOY ILMIY MEROSINING O'ZBEKISTONDA MA'RIFATLI JAMIYAT QURISH HAMDA YOSHLAR TARBIVASIDA TUTGAN O'RNI	572-576
<i>Kipchoqov Xomidjon Gulomovich</i> JAVOBGARLIK PRINSIPINI SHAKLLANTIRISH AXLOQSHUNOSLIKNING ASOSIY MASALASI SIFATIDA	577-581
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> ZAMONAVIY OILADA MA'NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMONING NAZARIY VA USLUBIY TAHLILI	582-586
<i>Агзамова Нилюфар Шухратовна</i> “АДАБ АЛЬ-ТАБИБ” КАК ИСТОЧНИК НАЦИОНАЛЬНОЙ БИОЭТИКИ	587-591
<i>Axmadiyev Nuriddin Muxutdinovich</i> INTELLEKTUAL MADANIYAT YOSHLARNING INNOVATSION FAOLLIGINI OSHIRISHNING MUHIM MEZONI SIFATIDA	592-596
<i>Nabiyev Mansur Jamxur o'g'li</i> DEMOKRATIK JAMIYAT TARAQQIYOTIDA IJTIMOiy G'OYALAR EVOLYUTSIYASI VA MODERNIZATSIYASI	597-603

<i>Kenjayeva Dilrabo Romanovna, Xaydarova Larisa Sunnatovna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY MADANIYAT SOHASIDAGI O'ZGARISHLARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	604-609
<i>Abduraximova Tursunoy Abduvoxid qizi</i> O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM TRANSFORMATSIYASINING FALSAFIY MOHIYATI	610-615
<i>Tagayev Ganisher Xasanovich</i> YOSHLAR ETNOESTETIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY-ESTETIK OMILLARNING O'RNI	616-625
<i>Шоназаров Жамшид Шуҳратович</i> БЕҲБУДИЙ ВА УНИНГ ДАВЛАТЧИЛИК ҲОЯСИ	626-630
<i>Ҳамраев Сирож Абруевич</i> ЖАМИЯТ ЯНГИЛАНИШИ ВА ТАДБИРКОР МАЪНАВИЯТИ	631-637
<i>Nabiyev Bekzod Muxammadumarovich</i> MAFKURAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARI: O'ZBEKISTON VA XORIJ TAJRIBASI	638-642
<i>Hashimova Gulsina Ismoyilovna</i> HARBIY IJTIMOYIY ISH VA HARBIY MADANIYATNING HARBIY XIZMATCHILAR FAROVONLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI	643-648
<i>Karimova Gulnoza Yigitaliyevna</i> AXLOQIY MADANIYAT TUSHUNCHASINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOYIY ZARURIYATI	649-655
<i>Sharipova Kamola Usmonjonovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKNI TA'MINLASH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINI MILLIY STRATEGIYAGA TRANSFORMASIYALASH ISTIQBOLLARI	656-661

08.00.00-Иқтисодиёт фанлари

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich,
Toshkent moliya instituti
“Byudjet hisobi va g‘aznachilik ishi” kafedrasi professori, DSc,

Inoyatov Mardonbek Mo‘min o‘g‘li,
Toshkent moliya instituti “Byudjet hisobi va nazorati” mutaxassisligi magistranti,

DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDITNING XALQARO STANDARTLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ichki audit tadbirlarining muhimligi hamda davlat sektorida ichki audit nima uchun zarurligiga to‘xtalib o‘tilgan. Davlat sektorida ichki auditning xalqaro standartlari hamda ularning milliy standartlar bilan uzviy bog‘liqlik jihatlari, xalqaro standartlarning umumiy mazmuni, ularning tarkibiy tuzilishi haqida ma‘lumotlar keltirilgan. Davlat sektorida ichki auditning xalqaro standartlari asosida mamlakatimiz miqiyosida amalga oshirilayotgan ishlar atroflicha yoritilib berilgan. Mulohazali va munozarali masalalar tahlil qilinib, ular yuzasidan ilmiy qarashlar va tavsiyalar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar. Boshqaruv mexanizmi, davlat sektori, ichki audit, ichki audit tadbiri, ichki auditning xalqaro standartlari, ichki nazorat, milliy standart, risk.

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich,
Tashkent institute of finance, Professor of the Department
of “Budget Accounting and Treasury Work”, DSc,

Inoyatov Mardonbek Momin ogli,
Master's degree in “Budget accounting and control”
of Tashkent institute of finance

Abstract. This article discusses the importance of internal audit activities and why internal audit is necessary in the public sector. International standards of internal audit in the public sector and aspects of their interrelationship with national standards, the general content of international standards, and their structural structure are presented. Based on the international standards of internal audit in the public sector, the work carried out on the scale of our country is covered in detail. Considerable and debatable issues are analyzed, and scientific views and recommendations are formed on them.

Keywords. Management mechanism, public sector, internal audit, internal audit activity, international standards of internal audit, internal control, national standard, risk.

Остонокулов Азамат Абдукаримович,
Ташкентский финансовый институт, Профессор кафедры
«Бюджетного учета и казначейской работы», д.э.н.,

Иноятова Мардонбек Мўмин ўғли,
Магистрант специальности «Бюджетный учет и контроль»

Ташкентского финансового института

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается важность деятельности внутреннего аудита и почему внутренний аудит необходим в государственном секторе. Представлены международные стандарты внутреннего аудита в государственном секторе и аспекты их взаимосвязи с национальными стандартами, общее содержание международных стандартов и их структурная структура. На основе международных стандартов внутреннего аудита в государственном секторе подробно освещена работа, проводимая в масштабах нашей страны. Анализируются существенные и дискуссионные вопросы, по ним формируются научные взгляды и рекомендации.

Ключевые слова. Механизм управления, государственный сектор, внутренний аудит, внутренняя аудиторская деятельность, международные стандарты внутреннего аудита, внутренний контроль, национальный стандарт, риск.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I12.1Y2023N34>

Kirish. Bugungi kungacha respublikamizda mavjud bo'lgan davlat moliyaviy nazorat tizimi asosan tashqi moliyaviy nazoratdan iborat bo'lib, vakolatli organlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Hisob Palatasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Soliq qo'mitasi kabilarning alohida bo'linmalari o'z vazifalari doirasida davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirib kelganlar. Endilikda Davlat moliyaviy nazoratini kuchaytirish va samarali ishlashini ta'minlash maqsadida byudjet tashkilotlarida ichki auditni tizimini yo'lga qo'yish jarayonlari amalga oshirilmoqda. Shu munosabat bilan, bir qator chora-tadbirlar hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlarning qabul qilinayotganini ko'rishimiz mumkin.

O'zbekiston amaliyotida bu tushuncha yaqin yillar(2017 yil-v,x.)da paydo bo'ldi. Xususan, Respublikamiz miqyosida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.08.2021 yildagi PF-6300-son "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni[10], "Ichki audit milliy standartlari" (ro'yxat raqami 3394, 2022 yil 24 oktyabr) ishlab chiqildi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2023-yil 14-avgustda ro'yxatdan o'tkazilgan, ro'yxat raqami 377 "Vazirlik va idoralarning ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash tartibi to'g'risida"gi nizomi tasdiqlandi. Jahon miqyosida esa, "Davlat idoralari va bo'limlari uchun ichki audit standartlari"[4] qabul qilingan.

Bundan tashqari, xalqaro amaliyotda davlat sektorida ichki audit faoliyatini takomillashtirish yuzasidan, jumladan xavflarni aniqlash va ularni minimallashtirish, korrupsion xavflar, kiberxavfsizlik, ichki audit faoliyatida axborot texnologiyalaridan foydalanish, byudjet mablag'larining samaradorligi yo'nalishlarida ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu borada xususiy sektor bilan solishtirilganda davlat sektorida ichki audit faoliyati bo'yicha ilmiy izlanishlarning sezilarli darajada kamligini ham ko'rishimiz mumkin. Bu esa, albatta bu sohada ko'plab izlanishlar olib borishni taqozo etadi.

Tashkilotlar faoliyatini doimiy ravishda nazorat qilish, iqtisodiyot tarmoqlarining to'g'ri ishlashini, shuningdek, hisob va hisobotlarning to'g'riligini nazorat qilish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ichki audit butun dunyoda yanada dolzarb bo'lib qoldi. Uning rivojlanishiga katta e'tibor qaratilmoqda, chunki, ichki audit tashkilotlar faoliyati sifatini oshirishning samarali vositasidir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ichki auditni xalqaro standartlarini o'rganish uchun uning mazmun mohiyatini chuqur anglab yetish lozim. Aynan davlat sektori tashkilotlarining ichki audit sohasida ko'pgina olimlar izlanish olib borishgan.

Jumladan, mamlakatimiz olimlaridan, S.U.Mexmonov, A.A.Ostonokulov, Z.U.Xamidova, Sh.M.Qurbonov, xorij olimlaridan M.Roussy, M.Brivotlarning ilmiy-tadqiqot ishlari, maqola va o'quv-uslubiy ishlanmalarida davlat sektori tashkilotlarining ichki audit tushunchasiga o'z ta'riflarini berishgan va o'z qarashlarini bayon etishgan.

Mamlakatimiz olimi prof., S.U.Mexmonov fikricha, – “Ichki audit tashkilot tomonidan smetalarni tuzish hamda ijrosini amalga oshirishni qonunchilik hujjatlariga rioya qilinishini tekshirish hamda monitoring olib borish yo'li

bilan nazorat qilish, moliyaviy hisobot ma'lumotlarini ishonchliligini

ta'minlash, byudjet smeta intizomiga rioya qilish, mablag'larni maqsadli

va oqilona sarflanishiga yo'naltirilgan faoliyatdir”[7]. Ushbu ta'rifda

ichki auditning byudjet tashkilotlaridagi roli va funksiyalari aniq ko'rsatib berilgan.

Biroq, ichki auditning tashkilot boshqaruvi samaradorligini

aniqlash va yaxshilashga qaratilgan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqish

vazifasi e'tiborga olinmagan.

Z.U.Xamidova fikricha “Ichki audit– ichki auditor tomonidan amalga oshiriladigan, vazirlik, qo'mita va idoralar ichki nazorat tizimining sifati va samaradorligini muntazam ravishda kuzatib borish, baholash va uni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berish orqali vazirlik, qo'mita va idoralar faoliyatini yaxshilashga qaratilgan mustaqil va obyektiv faoliyat”[6] hisoblanadi.

A.A.Ostonokulov fikricha “Ichki audit -bu tashkilot faoliyatini yaxshilash va qiymat qo'shish uchun mo'ljallangan mustaqil, obyektiv va ishonchli maslahat olish faoliyati hisoblanadi. Ichki nazorat bu tashkilotga xavflarni boshqarish va boshqaruv jarayonlarining samaradorligini baholash va yaxshilashga tizimli yondashuvni keltirib, o'z maqsadlariga erishishga yordam beradi. Ichki audit javobgarlik munosabatlariga xizmat qiladi”[5].

Jahon olimlari M.Roussy, M.Brivot tomonidan olib borilgan tadqiqotda, mualliflar korporativ boshqaruv jarayonida davlat sektori tashkilotlarida ichki auditorlarning rollarini tavsiflovchi innovatsion modelni ishlab chiqadilar. Kvebek davlat boshqaruvida ishlovchi tajribali ichki auditorlarga yuborilgan yarim tizimli intervyu orqali tasvirlangan va tahlil qilingan. Shuning uchun, mualliflar Kvebekdagi davlat sektoridagi ichki auditorlarning mustaqilligi bo'yicha ekspert xulosasini taqdim etdi. Natijalar, odatda, ichki audit ichki auditorlarning subyektivligi, shaffofligi va uslubiy qat'iyligini hisobga olgan holda, nizomda nazarda tutilgan boshqaruvning nazorat organi emasligini ko'rsatadi. Mutaxassislarining xulosasi ichki auditni o'tkazish natijasida yuzaga keladigan davlat sektoridagi tashkiliy o'zgarishlarning aniqlovchi omillari va ichki auditorlar tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq uni amalga oshirish usullari bilan bog'liq[8].

Yuqoridagi ta'riflardan ichki audit xizmatining ahamiyati yuqoriligini anglashimiz mumkin.

Muhokama. Xalqaro ichki auditorlar instituti ichki auditga shunday ta'rif beradi: “Ichki audit — bu tashkilot faoliyatini yaxshilashga qaratilgan mustaqil va obyektiv ishonch va maslahat berish faoliyati”[9]. Ichki auditni belgilangan standartlar doirasida, tashkilotning

iqtisodiy strategiyasiga muvofiq. Shuningdek, tashkilot faoliyati samaradorligiga haqiqiy baho beradigan belgilangan buxgalteriya hisobi tartibiga rioya qilgan holda amalga oshiriladi.

Ichki nazorat tizimining holatiga qarab, ichki auditning maqsad va vazifalari belgilanadi. Asosiy maqsad — tashkilot rahbariyatini tashkilot faoliyati to'g'risida xolis, ishonchli va o'z vaqtida ma'lumot bilan ta'minlash. Ichki auditning vazifalari boshqaruv organi va mansabdor shaxslarning huquq va majburiyatlarini amalga oshirishning ajralmas qismi bo'lgan ichki nazorat tizimini tashkil etishdan iborat.

Standartlar tamoyilga yo'naltirilgan bo'lib, ichki auditni amalga oshirish va rag'batlantirish uchun asos yaratadi. Standartlar majburiy talablar bo'lib, quyidagilardan iborat:

- ichki auditning professional amaliyotiga va uning samaradorligini baholashga qo'yiladigan asosiy talablar bayoni. Talablar xalqaro miqyosda tashkiliy va individual darajalarda qo'llaniladi;
- hisobotlardagi atamalar yoki tushunchalarni aniqlaydigan talqinlar;
- atamalar

Standartlarni to'g'ri tushunish va qo'llash uchun bayonotlarni ham, ularning talqinlarini ham ko'rib chiqish kerak. Standartlar muayyan ma'nolarga ega bo'lgan atamalarni qo'llaydi, bu ham standartlarning bir qismidir.

Davlat sektorida ichki audit hisobotining shaffofligi besh qit'aning 14 mamlakatidagi 160 ta davlat sektori auditi rahbarlarining ushbu tashkilotlar o'z ichki audit hisobotlarini qanday ishlashi bilan bog'liq fikr-mulohazalaridan ma'lumot beradi. Mulohazalarning katta qismi Shimoliy Amerika va Afrikadagi ishtirokchilardan kelgan. Ushbu shaxslarning ba'zi fikrlari oshkoralik ularning tashkiloti uchun ustuvorligi, ularning audit hisobotlaridagi ma'lumotlardan xabari borligi, ular ma'lumot almashish uchun foydalanadigan transport vositalari va ularning tashkilotlari qonun tomonidan ma'lum ma'lumotlarni almashish majburiyatini olganmi yoki yo'qligi bilan bog'liq.

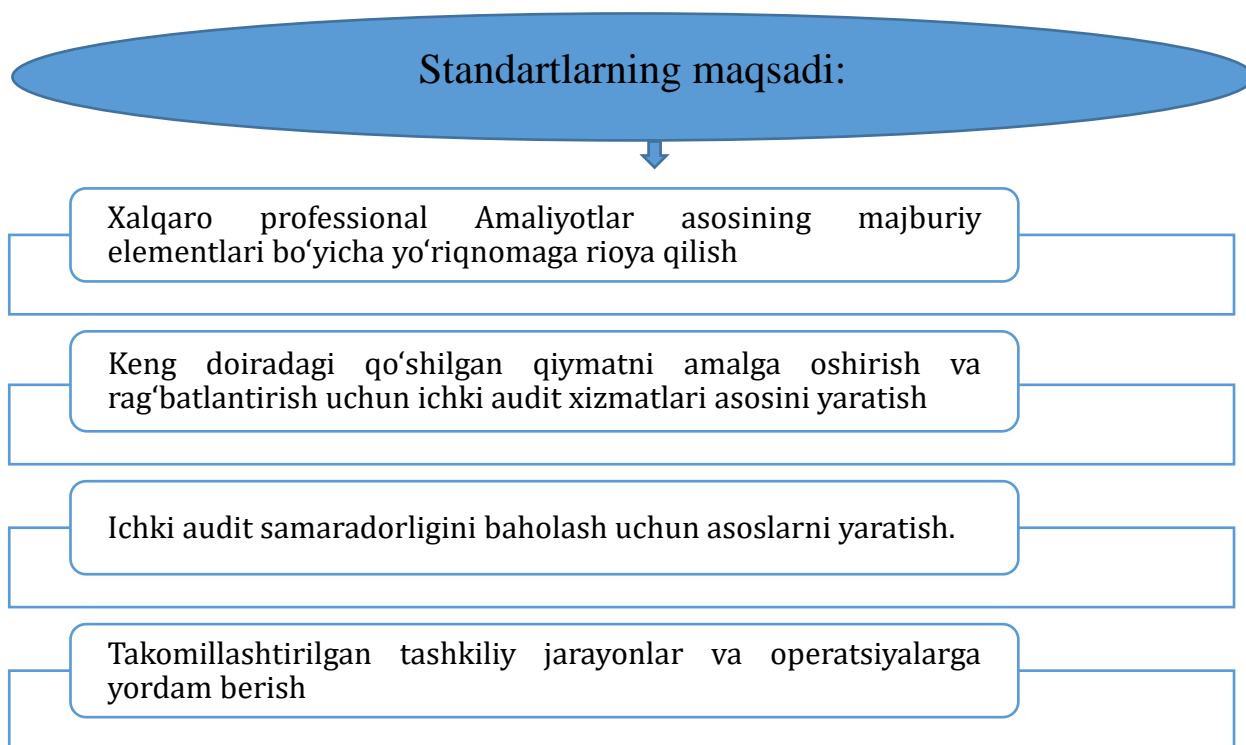
Ishtirokchilar subyekt turi, ichki audit bo'limi hajmi, hukumat darajasi va byudjet daromadi bo'yicha aniqlanadi. Rahbarlarga ushbu masala bo'yicha istiqbolni taqdim etish uchun global taqqoslash ma'lumotlarini taqdim etishdan tashqari, ushbu o'zgarishlarni kuzatish va ularni kuzatib borish uchun eng yaxshi amaliyotlarni taqdim etish orqali davlat sektori auditi rahbarlarini o'zlarining shaxsiy vakolatlari doirasida shaffoflik bilan bog'liq o'zgarishlarga samarali javob berishga qaratilgan.

Yo'l-yo'riq(takliflar berish) auditoriyasi kengashlar, taftish qo'mitalari, yuqori rahbariyat, audit bo'yicha bosh ijrochilar, qonun chiqaruvchilar, axborot nazoratchilari va boshqaruv sohasidagi boshqa mutaxassislarni o'z ichiga oladi.

Ichki audit turli huquqiy va madaniy muhitda tashkilot ichidagi yoki tashqarisidagi shaxslar tomonidan o'tkaziladi: ichki audit tadbiri tashkilotlar uchun

maqsadi, hajmi, murakkabligi va tuzilishi jihatidan farq qiladi. Farqlar har bir tashkilotning ichki audit amaliyotiga ta'sir qilishi mumkin.

IIA(Intertational internal Audit)ning ichki audit professional amaliyoti xalqaro standartlari bilan ichki auditorlar va ichki audit majburiyatlarini bajarishda muhim ahamiyatga ega faoliyat hisoblanadi. 1-rasmda maqsadlarning umumiy jihatdan tashkilot faoliyatini yanada yaxshi yo'lga qo'yishda yordam berishini anglashimiz mumkin.

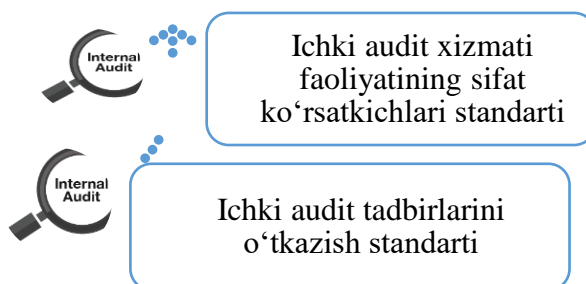
1-rasm. Davlat sektorida ichki auditning xalqaro standartlari maqsadi¹

Standartlar prinsiplarga asoslangan majburiy talablar to'plami bo'lib, ichki auditning professional amaliyotiga qo'yiladigan asosiy talablar bayoni va xalqaro miqyosda qo'llaniladigan samaradorlikni baholash tashkiliy va individual darajalardan iborat.

O'zbekiston Respublikasida ichki audit standartlari vazirlik va idoralarning ichki audit xizmati faoliyatining asosiy tamoyillari va sifat ko'rsatkichlarini hamda ichki audit tadbirlarini o'tkazishning uslubiyotini belgilaydi.

Ichki audit xizmatini tashkil etish, uning vazifa va funksiyalari hamda huquq va majburiyatlari ichki audit xizmati to'g'risidagi nizom bilan belgilanadi. Ichki audit xizmatlari o'z faoliyatini mustaqillik, xolislik, qonuniylik, malakalilik va axborot xavfsizligini ta'minlash tamoyillari asosida amalga oshirishi kerak.

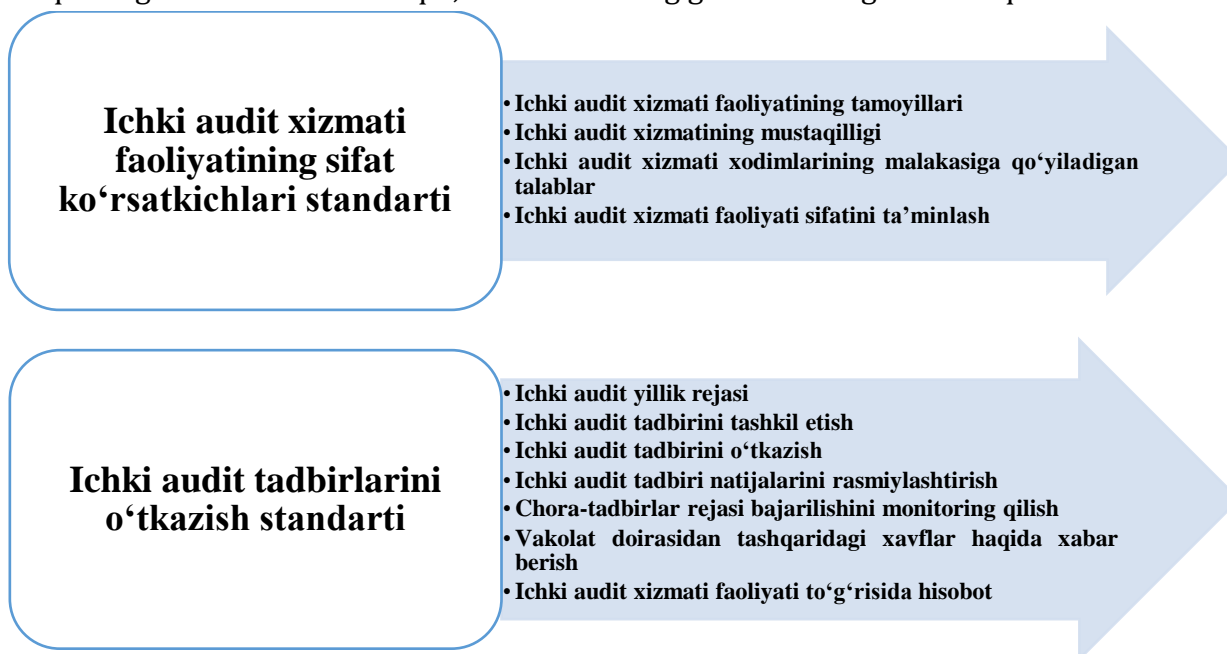
Ichki audit xizmati xodimlari o'ziga yuklatilgan vazifa va funksiyalarni amalga oshirishi uchun bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim. Ichki audit xizmati xodimining malakasi ichki audit milliy malaka sertifikatini orqali tasdiqlanadi. Ichki auditning milliy standartlariga muvofiq, ichki audit standartlari 2 guruhga bo'linadi.

¹ Mualliflar tomonidan tayyorlandi.

2-rasm. Ichki audit milliy standartlari tarkibi¹

Ichki audit milliy standartlari vazirlik va idoralarning ichki audit xizmati faoliyatining sifat ko'rsatkichlari hamda ichki audit tadbirlarini o'tkazishning standartlarini belgilaydi. Yuqoridagi rasmdan kelib chiqib, standartlarning guruhlanishiga e'tibor qaratib o'tamiz.

3-rasm. Ichki audit milliy standartlari guruhlanishi²

O'zbekiston Respublikasida ichki audit xizmatini yaratish va ularni tartibga solish dolzarb masala, lekin ayni paytda milliy standart orqali bunga imkon yaratildi. Bu, birinchi navbatda, byudjet hisob siyosatini nazoratini tashkil etish, riskni kamaytirish uchun zarurdir. Ichki audit hisob operatsiyalarini hujjatlashtirish vaqtida yuzaga kelgan muammolarni bartaraf etishni amalga oshiriladi, bu ishdagi xatolarni o'z vaqtida oldini olish uchun zarur choralarni ko'rish imkonini beradi.

Natijalar. Standartlar 2 qismga bo'linadi: nazariy hamda ishchi standartlarga. Nazariy standartlar tarkibini quyidagi keltirilgan jadvalda ko'rsatib o'tamiz.

1-jadval

Davlat sektorida ichki auditning xalqaro standartlari(nazariy)³

Nazariy standartlar	Tarkibi
1000 Maqsad, vakolat va javogarlik	1010 Ichki audit nizomida majburiy ko'rsatmalarni tan olish
1100 Mustaqillik va xolislik	1110 Tashkiliy mustaqillik 1111 Kengash bilan bevosita o'zaro hamkorlik 1112 Ichki auditdan tashqari bosh audit ijrochi rollari 1120 Individual ob'ektivlik 1130 Mustaqillik yoki xolislikni buzish
1200 Malaka va tegishli professional ehtiyotkorlik	1210 Malaka 1220 Tegishli professional parvarish 1230 Uzluksiz kasbiy rivojlanish

¹ Mualliflar tomonidan tayyorlandi.

² Mualliflar tomonidan tayyorlandi.

³ Mualliflar tomonidan tayyorlandi.

1300 Sifatni ta'minlash va yaxshilash dasturi	1310 Sifatni ta'minlash va yaxshilash dasturining talablari 1311 Ichki baholash 1312 Tashqi baholashlar 1320 Sifatni ta'minlash va yaxshilash dasturi bo'yicha hisobot 1321 "Ichki audit professional amaliyotining xalqaro standartlariga mos keladi" dan foydalanish 1322 Nomuvofqlikni oshkor qilish
---	--

DSIA ning xalqaro standartiga muvofiq ichki audit faoliyatining maqsadi, vakolati va mas'uliyati ichki audit nizomida ichki audit missiyasi va Xalqaro professional amaliyotlar asosining majburiy elementlariga (Ichki auditning professional amaliyotining asosiy tamoyillari) muvofiq rasmiy ravishda belgilanishi kerak. (Axloq kodeksi, "Standartlar" va ichki audit ta'rifi). Bosh auditorlik boshqaruvchisi ichki audit nizomini vaqti-vaqti bilan ko'rib chiqishi va uni yuqori rahbariyat va boshqaruv kengashiga tasdiqlash uchun taqdim etishi shart.

Ichki audit faoliyati mustaqil bo'lishi kerak, ichki auditorlar esa, o'z ishlarini xolisona bajarishlari kerak va quyidagi prinsiplar asosida amalga oshiriladi:

Mustaqillik - bu ichki auditorlik faoliyatining ichki audit majburiyatlarini xolis ravishda bajarish qobiliyatiga tahdid soladigan sharoitlardan ozod bo'lish.

Obyektivlik - bu xolis ruhiy munosabat bo'lib, u ichki auditorlarga o'z ish mahsulotiga ishonadigan va sifat jihatidan hech qanday murosaga yo'l qo'ymaydigan tarzda majburiyatlarni bajarishga imkon beradi.

Ichki auditorlar o'zlarining shaxsiy majburiyatlarini bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va boshqa vakolatlarga ega bo'lishi kerak. Ichki audit faoliyati birgalikda o'z majburiyatlarini bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va boshqa vakolatlarga ega bo'lishi yoki ega bo'lishi kerak.

Ichki auditorlar oqilona ehtiyotkor va malakali ichki auditorlardan kutilgan ehtiyotkorlik va malakani qo'llashlari kerak.

Malaka - bu ichki auditorlardan o'z kasbiy majburiyatlarini samarali bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va boshqa vakolatlarni bildiruvchi umumiy atama.

Bosh audit rahbari ichki audit faoliyatining barcha jihatlarini qamrab oluvchi sifatni ta'minlash va yaxshilash dasturini ishlab chiqishi va qo'llab-quvvatlashi kerak.

Sifatni ta'minlash va takomillashtirish dasturi ichki audit faoliyatining "Standartlar"ga muvofiqligini baholash va ichki auditorlar axloq kodeksini qo'llash-qo'llamasligini baholash imkonini berish uchun ishlab chiqilgan.

Nazariy standartlarning ichki audit tadbiri jarayonida foydalanishini esa ishchi standartlar bilan bog'liqligida bilib olishimiz mumkin.

Ishchi standartlar tarkibini quyidagi keltirilgan jadvalda ko'rsatib o'tamiz.

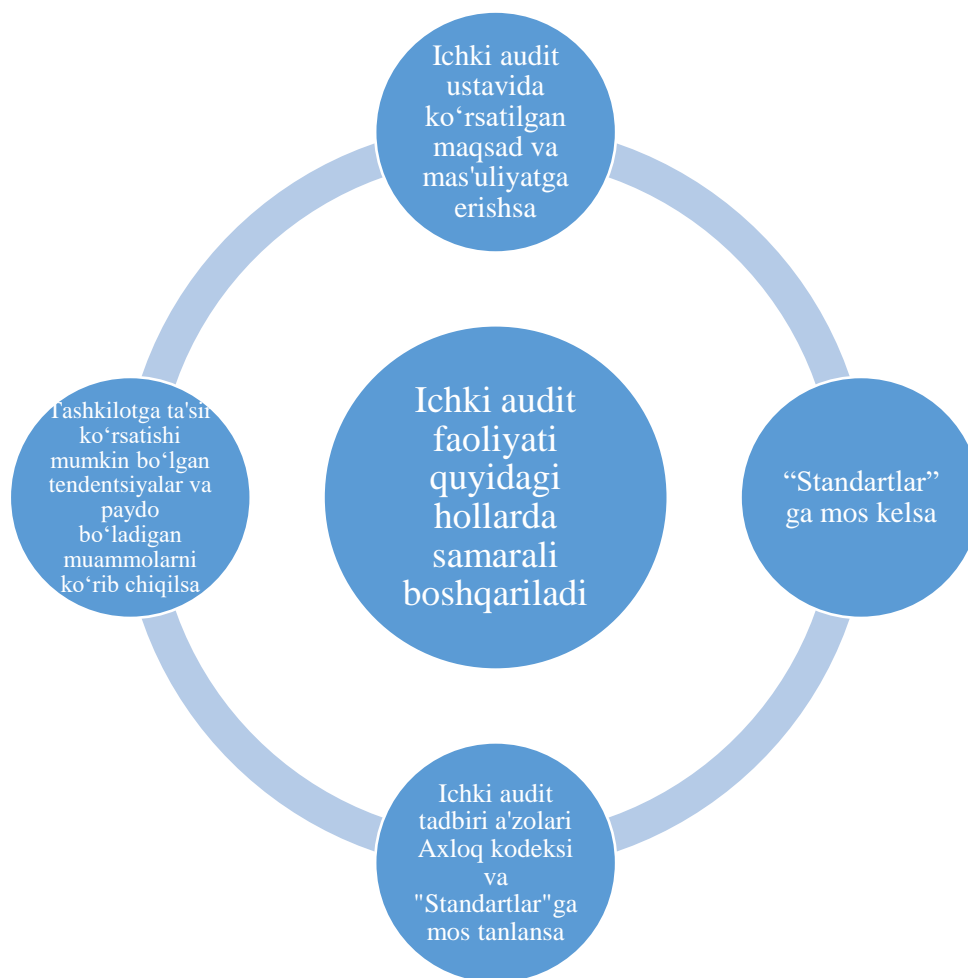
2-jadval

Davlat sektorida ichki auditning xalqaro standartlari(ishchi)¹

¹ Mualliflar tomonidan tayyorlandi.

Ishchi standartlar	Tarkibi
2000 Ichki audit faoliyatini boshqarish	2010 Rejalashtirish 2020 Aloqa va Tasdiqlash 2030 Resurslarni boshqarish 2040 Siyosati va Tartiblari 2050 Muvofiqlashtirish va ishonch 2060 Yuqori boshqaruv va boshqaruv kengashiga hisobot berish 2070 Tashqi xizmat ko'rsatuvchi provayder va ichki audit uchun tashkiliy javobgarlik
2100 Ishning sifati	2110 Boshqaruv 2120 Risklarni boshqarish 2130 Nazorat
2200 Ishtirokni rejalashtirish	2201 Rejalashtirish masalalari 2210 Ishtirok etish maqsadlari 2220 Ishtirok etish doirasi 2230 Ishtirokchilar uchun resurslarni taqsimlash 2240 Ishga jalb qilish dasturi
2300 Majburiyatni bajarish	2310 Ma'lumotni aniqlash 2320 Tahlil va baholash 2330 Ma'lumotni hujjatlashtirish 2340 Ish nazorati
2400 Natijalarni yuborish	2410 Muloqot mezonlari 2420 Aloqa sifati 2421 Xatolar va kamchiliklar 2430 "Ichki audit professional amaliyotining xalqaro standartlariga muvofiq olib borilgan" dan foydalanish 2431 Shartnoma bo'yicha nomuvofiqlikni oshkor qilish 2440 Natijalarni tarqatish 2450 Umumiy fikr
2500 Jarayon nazorati	
2600 Xatarlarni qabul qilish haqida xabar berish	

DSIA ning xalqaro standartlarida keltirib o'tilgan hamda xalqaro miqiyosda foydalanib kelinayotgan auditorlar tomonidan ishchi standartlarning foydalanishi ichki audit rahbari tomonidan nazorat qilinishini ko'rsatib o'tadi. Ichki audit tadbiri rahbari ichki audit faoliyatini tashkilotga samarali natija berishini ta'minlash uchun boshqarishi kerak.

4-rasm. Ichki audit xalqaro standartlari (ishchi standartlar samadorligi)¹

Yuqoridagi rasmdan kelib chiqib, xatarlarni boshqarish jarayonlari samarali yoki samarali emasligini aniqlash ichki auditorning quyidagi baholari natijasida olingan xulosalar orqali aniqlanadi:

- tashkilot maqsadlari tashkilot vazifasini qo'llab-quvvatlaydi va unga mos keladi;
- muhim risklar aniqlanadi va baholanadi;
- xatarlarni tashkilotning tavakkalchilik ishtahasiga moslashtiradigan tegishli xavf-xatarlar tanlanadi;
- tegishli xavf ma'lumotlari ushlanib, tashkilot bo'ylab o'z vaqtida yetkaziladi, bu esa xodimlar, rahbariyat va kengashga o'z majburiyatlarini bajarish imkonini beradi.

Ichki audit faoliyati tizimli, intizomli va riskga asoslangan yondashuvdan foydalangan holda tashkilot boshqaruvi, risklarni boshqarish va nazorat jarayonlarini baholashi va takomillashtirishga hissa qo'shishi kerak. Xatarlarni boshqarish jarayonlari doimiy boshqaruv faoliyati, alohida baholashlar yoki har ikkalasi orqali nazorat qilinadi.

Ichki auditorlar har bir topshiriq uchun rejani ishlab chiqishlari va hujjatlashtirishlari kerak, jumladan, shartnomaning maqsadlari, ko'lami, vaqti va resurslarni taqsimlash. Reja tashkilotning strategiyalari, maqsadlari va majburiyat bilan bog'liq risklarni hisobga olishi kerak. Vazifani rejalashtirishda ichki auditorlar quyidagilarni e'tiborga olishlari kerak:

- ko'rib chiqilayotgan faoliyatning strategiyalari va maqsadlari hamda faoliyat uning bajarilishini nazorat qilish vositalari;

¹ Mualliflar tomonidan tayyorlandi.

- faoliyat maqsadlari, resurslari va operatsiyalari uchun jiddiy xavflar va xavfning potentsial ta'sirini maqbul darajada ushlab turish vositalari;
- tegishli ramka yoki model bilan solishtirganda faoliyatni boshqarish, risklarni boshqarish va nazorat qilish jarayonlarining muvofiqligi va samaradorligi;
- faoliyatni boshqarish, risklarni boshqarish va nazorat qilish jarayonlarini sezilarli darajada yaxshilash imkoniyatlari.

Ko'rsatilgan vositalar orqali ichki auditorlar tadbir natijalarini e'lon qilishlari kerak.

Natijalar tadbir maqsadlari, ko'lami va natijalarini o'z ichiga olishi kerak.

Ichki audit tadbiri rahbari natijalarni nazorat qilish tizimini yaratishi va qo'llab-quvvatlashi kerak.

Ichki audit tadbiri rahbari tashkilot uchun nomaqbul bo'lishi mumkin bo'lgan risk darajasi yuqori degan xulosaga kelganda, bosh audit rahbari bu masalani yuqori rahbariyat bilan muhokama qilishi kerak. Agar, bosh audit rahbari masala hal etilmaganligini aniqlasa, bosh audit rahbari bu masalani ichki audit kengashiga yetkazishi shart.

Kengash yuzaga kelgan vaziyatda ichki audit faoliyati va hisobot munosabatlari turli faoliyat sohalari bo'yicha yechim topishga orqali amalga oshiradi. Qabul qilingan qaror davlat sektori tashkilotlarning o'z faoliyatini amalga oshirishi hamda mablag'lardan samarali foydalanish hamda samarali boshqarishni ta'minlash, iqtisodiy va axloqiy jihatdan, shuningdek, belgilangan mezonlarga muvofiq, jamoatchilik oldida hisobot berish va axborotlarni oshkor qilish majburiyatlarini bajarishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xalqaro standartlarga muvofiq ichki auditning asosiy faoliyati subyektning iqtisodiy ahvoriga bog'liq faktlarni yig'ish va baholashdir. Yuqoridagilarni hisobga olib, ichki auditning davlat sektori uchun quyidagi xulosalarni keltirishimiz mumkin.

Birinchi, har qanday ichki auditorlik tadbirini o'tkazishning majburiy sharti bo'lib uning riskni baholashi hisoblanadi. Bunday baholash muayyan iqtisodiy obyektning o'lchamlari yoki ma'lumot tizimini tekshirish bilan aniqlanadi.

Ikkinchi, auditor ichki audit tadbiri obyekti va uni o'tkazilishidan manfaatdor bo'lgan tashkilotning samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu asosan hisobotlarda ma'lumotlarning nazoratini yoki hisobotdagi ma'lumotlar ishonchligini baholash hamda qaror qabul qilish uchun foydalanish mumkin.

Uchinchi, audit o'tkazayotgan shaxslarning malakasi asosiy shartlardan hisoblanadi. Auditor kerakli ma'lumotlarni yig'ish va o'lchovlarni tushunish orqali ma'lumotlarni baholashni yaxshi bilishi kerak. Bundan tashqari, auditoridan muomala me'yorlariga rioya qilish talab qilinadi, ya'ni u o'zini mustaqilligini saqlash va tashqi hamda ichki ta'sirlarga qarshi tura olishi kerak. Chunki, ichki audit faoliyatini mustaqil hisoblanadi. Yuqorida keltirib o'tilgan xulosalar orqali, mamlakatimiz davlat sektori tashkilotlari uchun quyidagi takliflarni keltirib o'tishimiz mumkin:

1. Ichki auditning milliy standartlariga muvofiq, ichki audit har bir tashkilotda mustaqil bo'g'in sifatida shakllanishi va qonunda ko'zda tutilgandek ichki nazorat xizmatidan faqr qilishi kerak. Shu orqali tashkilot faoliyatida yanada ichki audit beradigan taklif va tavsiyalar ichki nazoratdan farq qilishini bilib olish mumkin.

2. Ichki audit xodimlari hamda davlat moliyaviy nazorati xodimlarining sertifikatlash testlarining bir biridan farq qilishini ta'minlash. Sababi, bu ichki audit va ichki nazorat ikki xil

jarayonidir. Ichki nazorat bu tashkilot faoliyatini shakllantirish hisoblansa, ichki audit ushbu faoliyat samarali ishlashiga xizmat qiladi.

3. Ichki auditorlar malakasini oshirish maqsadida, xalqaro standartlardan foydalanayotgan davlatlarda malaka oshirish tadbirlarini o'tkazish kerak. Shu orqali. Ichki auditorlar jahon amaliyotida ichki audit tadbirlari qanday tartibda amalga oshirilishini ko'rib, xorij tajribasi orqali mamlakatimizda ham ichki audit tadbirlarini samarali tashkil qilishlari mumkin.

Shunday qilib, yuqorida aytilganlarning barchasini sarhisob qilsak, shuni aytishimiz mumkin, ichki auditning xalqaro standartlari doimiy, kelajakka yo'naltirilgan jarayon bo'lib, u davlat sektori faoliyati jarayonlarini, byudjet ijrosi va moliyaviy risklarni boshqarish hamda tashkilot tizimlarining samaradorligini baholashdan iborat. Davlat sektori tashkilotlarining ichki audit standartlarini xalqaro standartlar bilan moslastirish faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Xalqaro tashkilotlarning amaliy tajribasi, xulosalari va tavsiyalari asosida allaqachon ichki auditdan foydalanadigan tashkilotlar ichki audit xizmatlarini yaratishda asosiy vosita sifatida foydalanib kelinmoqda. Shunday qilib, barcha qiyinchiliklarga qaramay, yuqorida keltirib o'tilgan takliflar amaliyotga joriy qilinsa, davlat sektorida ichki audit barcha tarmoqlarda bosqichma-bosqich o'sib borishini ta'minlashimiz mumkin.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.08.2021 yildagi PF-6300 son "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 14.08.2023 yildagi 377 son "Vazirlik va idoralarning ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligining "Ichki auditning milliy standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi buyrug'i (24.10.2022 yildagi 3394 son)
4. Davlat sektorida ichki auditning xalqaro standartlari. International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing||, Institute of Internal Auditors,2017, page12 <https://na.theiia.org/standards>
5. Ostonokulov A.A. (2023). Audit inspections of state purchases and contracts signed on the basis of tender in budgetary organizations. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 2(2), 99-112. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/1134>
6. Xamidova Z.U. "Byudjet tashkilotlarida ichki audit va moliyaviy nazorat xizmatlari faoliyatini samarali tashkil qilish masalalari". Monografiya. -T.:2021.
7. Mehmonov S.U. "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va ichki audit metodologiyasini takomillashtirish." i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dis. avtoref. - T.: 2018. - 74 b.
8. "Ovidius" University Annals, Economic Sciences Series Volume XXI, Issue 2 /2021
9. International internal audit organization. <https://www.theiia.org>
10. <http://www.lex.uz>.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).